



Portretpenning Robertus Jansen van Bant

Abraham Jacobsz (van 1639 tot 1641 werkzaam in Amsterdam)

Rijksmuseum
Het Koninklijk Penningkabinet
Leiden

Ca 1640. Gravure in zilver, ovaal, 51,5 x 62,5 mm
Gesigneerd recto m.o.: Abramus Jacobus fecit
Herkomst: Veiling Sotheby's Amsterdam, 13 november 2000, nr. 87

De penning met het portret van Robertus Jansen van Bant is een zeldzaam voorbeeld van een burgerportret in de penningkunst. Van Bant is met een burijn in een dun zilveren plaatje gegraveerd – evenals zijn naam – en de penning is bij uitzondering gesigneerd. Zo zijn zowel de geportretteerde als de maker bekend. De Vereniging Rembrandt heeft Rijksmuseum Het Koninklijk Penningkabinet in staat gesteld dit unieke stuk voor zijn verzameling aan te kopen.

Reproduceerbaarheid is een van de kenmerken van munten en penningen. Zij kunnen in serie worden gegoten of geslagen en zijn dan dus niet uniek. In de Noordelijke Nederlanden en in Noord Duitsland verschijnen vanaf het laatste kwart van de 16de eeuw ook gegraveerde penningen. Deze zijn op grond van hun niet seriematige techniek wel uniek. Anders dan 'reguliere' penningen zijn ze tweedimensionaal, waarbij de voorstelling niet langer *op* de penning ligt, maar *in* het metaal is aangebracht met behulp van een burijn. Gegraveerde penningen zijn bijna zonder uitzondering gemaakt in zilver of goud.

Op dergelijke penningen werden allerlei verschillende voorstellingen gegraveerd, maar burgerportretten zijn in de 17de-eeuwse penningkunst verre van algemeen. Dit verhoudt zich op geen enkele manier tot de schilderkunst of de prentkunst van die tijd, wanneer het burgerportret juist tot grote bloei komt. Dit is verklaarbaar door de functie die geschilderde portretten hadden: zij waren bedoeld voor de woonvertrekken van burgers, waar bezoekers ze konden zien. Door hun intieme karakter en kleinschaligheid lenen penningen zich daar minder gemakkelijk voor. Er is slechts een handvol gegraveerde portretpenningen van burgers bekend en in openbare verzamelingen bevinden zich er drie: het Rijksmuseum in Amsterdam bezit een door Hendrik Goltzius gegraveerd portret van de Haarlemmer *Erasmus Vollevens* (1583) en Het Koninklijk Penningkabinet heeft een penning met het portret van Vondels nicht *Tanneken Erpekom* (1665) en een met het borstbeeld van *Cornelia Six* (1685).

De penningkunst is schatplichtig aan de prentkunst en die laatste was vaak een inspiratiebron voor penningkunstenaars. Penninggraveurs waren meestal ook prentgraveurs en dat geldt tevens voor Abraham Jacobsz die deze penning vervaardigde. Toch is het portret van Robertus Jansen van Bant waarschijnlijk niet gebaseerd op een bestaand prentvoorbeeld, maar op een voorbereidende schets waar Robertus Jansen voor heeft geposeerd.

De penning toont het portret van een jonge man, het bovenlijf naar links gewend. Zijn hoofd heeft hij iets terug gedraaid, zodat hij oogcontact kan maken met de beschouwer. Dat directe oogcontact trekt ons naar het portret toe en leidt tot een meer persoonlijke ontmoeting. Het gezicht is gedetailleerd uitgewerkt. De man heeft een ronde kin, volle lippen, een lichte wipneus met welvende neusbrug en enigszins vooruitspringende oogkassen. Het halflange haar valt in stevige krullen over het hoofd en langs de oren naar beneden. Robertus Jansen draagt een donkere jas met opengewerkte mouwen en met aan de voorzijde tal van kleine gestoffeerde knoopjes, waarvan de meesten opengelaten zijn. Hieronder is een licht gekleurd hemd zichtbaar, waarvan de kraag, die met een sierrandje is afgewerkt, over de jas heen valt. De knoopjes

van de jas lopen onder de kraag door tot de hals: de graveur is erin geslaagd ze zichtbaar te houden door de kraag heen. Opvallend is de lichtval schuin van opzij. De graveur heeft hierbij optimaal gebruik gemaakt van de lichtweerkaatsende eigenschap van het glanzende zilver. Het licht komt voor de kijker van links en valt op Robertus Jansens schouder, bovenlijf en rechterwang. De lichtbron is zo sterk dat zijn bovenlichaam een schaduw werpt op de wand rechts achter hem.

Het randschrift onthult meer over de geportretteerde: *Roobartus Jansen van Bant geboren inden Jare 1621. De tekst vervolgt dan in een fijner lijntje ende getrouwt met Grietie Popkes An. 1641 den 20 Januarij. De ondertrouwakte van het paar bevindt zich in het Gemeentearchief van Amsterdam, waarin staat dat Den 5 Januari 1641 Robbert Jansz van de Bant en Grietie Popkes in ondertrouw gingen.*¹ De akte leert dat de bruid bij die gelegenheid 28 jaar oud was, de bruidegom – zo is uit de penning af te leiden – moet 19 of misschien 20 jaar oud zijn geweest. Voor zover de akte verder duidelijkheid schept, woonde Robertus Jansen destijds in de Pieter Jacobszdwarsstraat in het centrum van Amsterdam, nabij de Oudezijds Voorburgwal. De akte is ondertekend met *robberth Janssen van* en een kruisje. Grietie was blijkbaar analfabete. De keerzijde van de penning bevat een toevoeging die leidt tot een kleine verrassing: *Itien Robbers is gebooren den 13 Maert 1642. De doopakte van dit meisje is eveneens bewaard gebleven: op 16 maart 1642 werd in de Nieuwe Kerk te Amsterdam Itje gedoopt, dochter van Robbert Jansz en Grietje Popkes. Doopgetuige was Abram Jacobsz.*² De penning is direct onder het portret gesigeneerd door *Abramus Jacobus*. Het leidt weinig twijfel dat doopgetuige en graveur een en dezelfde persoon zijn. Van de graveur Abraham Jacobsz zijn slechts twee prenten bekend: een afbeelding van een alchemist en zijn vrouw, en een dubbelportret van Willem II en zijn vrouw Mary.³ Tussen 1639 en 1641 woonde en werkte Abraham Jacobsz in ieder geval in Amsterdam. In 1639 werd in de Oude Kerk van Amsterdam zijn zoon Jan gedoopt. De akte in het doopboek vermeldt als beroep van de vader: *plaetsnyder*. Jacobsz was getrouwd met Dirckje Jans, en een van de andere doopgetuigen heette Trijntjen Jans. Het is zeker mogelijk, gezien ook Jacobsz' aanwezigheid bij de doop van Itje Robbers, dat hij via zijn echtgenote gelieerd was aan de familie van Robertus Jansen.⁴

Het is niet helemaal duidelijk welke functie de penning heeft gehad. Een verlovingsgeschenk lijkt het meest aannemelijk.⁵ Al eerder is opgemerkt dat het tweede deel van het randschrift op de voorzijde in een andere letter en met een fijnere burijn is gegraveerd dan het eerste deel. Het is zeer aannemelijk dat Robertus Jansen van Bant dit uitermate persoonlijke portret door Abraham Jacobsz liet graveren als geschenk voor zijn verloofde, en het vervolgens

Inscriptie op de achterzijde van de portretpenning, Itien Robbers is gebooren den 13 Maert 1642.



in januari 1641 liet aanvullen met de naam van zijn vrouw en de datum van hun huwelijk. Immers, de naam van de man is alleen op de rechterhelft gegraveerd, waarmee de linkerzijde werd opengelaten om ten tijde van de huwelijksvoltrekking de ontbrekende gegevens in te vullen. De penning moet dan gemaakt zijn vóór de huwelijksdatum 20 januari 1641. Als het stuk als verlovingsgeschenk was bedoeld, is gezien de leeftijd van Robertus Jansen een datering vóór 1639 niet erg waarschijnlijk. De datering 1640 lijkt het meest waarschijnlijk en dat sluit aan bij de tot nu toe bekende jaren waarin de graveur Abraham Jacobsz werkzaam was ♦

Carolien Voigtman

Noten

1. Gemeentearchief Amsterdam: huwelijksregister (ondertrouw).
2. Gemeentearchief Amsterdam: doopakten.
3. F.W.H. Hollstein, *Dutch and Flemish engravings and woodcuts, ca. 1450-1700*, vol. IX p.175.
4. Zie noot 2.
5. Het zou eventueel ook kunnen gaan om een 'meesterstuk' van de graveur Abraham Jacobsz.